

УДК: 343.98

FEATURES OF THE JOINT ACTIVITIES OF THE COMMISSION OF FORENSIC EXPERTS

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Yevsiukov O.F./Євсюков О.Ф.*c.p.s., doc./канд.пед.н, доц.*

ORCID: 0000-0002-3554-8848

*Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.**М. С. Бокаріуса», м. Харків, вул. Золочівська, 8-а, 61117**National Scientific Center "Institute of Forensic Expertise named after Honored Professor M. S.**Bokarius", Kharkiv, Zolochivska St., 8-a, 61117*

Анотація. Стаття присвячена аналізу спільної діяльності комісії судових експертів у процесі виконання ними судових експертних досліджень. Наголошено на специфічності діяльності комісії експертів з психологічної точки зору, пов'язаної зі здійсненням правосуддя. В зазначеній діяльності судових експертів висвітлені головні її особливості.

Ключові слова: судовий експерт, комісійна експертиза, сумісна діяльність, дослідження, особливості.

Вступ.

Однією з особливостей провадження судових експертиз є можливість здійснення таких досліджень як одним, так і кількома експертами. Аспекти теорії та практики судової експертизи розроблялися у дослідженнях вітчизняних науковців – О. М. Бандурки, В. А. Журавля, О. В. Землянської, Е. Б. Сімакової-Єфремян, М. Г. Щербаковського та ін.

При провадженні експертиз група судових експертів так само, як і експерт, який проводить експертизу індивідуально, керується відповідними нормами процесуального законодавства та відомчими нормативними актами, що регулюють порядок провадження судових експертиз.

Розглядаючи діяльність комісії судових експертів у психологічному аспекті, слід наголосити на великому значенні для її успішної роботи міжособистісних відносин між експертами цієї комісії.

Основний текст.

Загальна структура експертної діяльності пов'язана з її правовою регламентацією та розкривається в нормах кримінального та цивільного

процесуального законодавства [1; 2]. Відповідно до п. 1.2.14. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз «...Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), або керівником експертної установи...» [3].

Комісія судових експертів є формально малою групою тимчасової дії. При провадженні комісійних судових експертиз члени цієї групи зазвичай працюють в одному чи різних первинних колективах однієї експертної установи і тому знають один одного. Число членів комісії зазвичай невелике.

Комісія судових експертів є короткочасне об'єднання судових експертів, що входять до неї, створюване для виконання конкретної експертизи. Однією з особливостей комісії судових експертів є формальна рівність її членів, службова незалежність один від одного. Разом з тим, при призначенні комісійної експертизи на одного з її членів покладається координація діяльності судових експертів, розробка загального плану досліджень та керівництво нарадою судових експертів при обговоренні результатів дослідження. Керівник комісії жодними перевагами перед іншими судовими експертами під час вирішення питань, поставлених органом, який призначив експертизу, не користується.

Відповідно до 4.5. цієї ж Інструкції «...Експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями при вирішенні поставлених питань. Голова комісії виконує лише організаційні функції, а саме:

- скликає нараду експертів, на якій ознайомлює їх з документом про призначення експертизи (залучення експерта) та матеріалами, які надійшли на дослідження;
- організовує розробку спільної програми досліджень, у тому числі з визначенням послідовності та строків виконання окремих досліджень; у разі

неузгодження дій комісії при виконанні досліджень чи порушення їх послідовності повідомляє про це керівника експертної установи;

- організовує попереднє вивчення досліджуваних об'єктів членами комісії;
- здійснює зв'язок з керівниками експертних установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень;
- керує проміжними та підсумковими нарадами експертів;
- складає проект висновку (повідомлення про неможливість надання висновку) або доручає одному з членів комісії» [3].

Основною психологічною особливістю комісії судових експертів як малої соціальної групи є єдина мета її діяльності, якій підпорядковані всі відносини її учасників, – прагнення найбільш успішно виконати покладену на цю комісію завдання та дати правильні та обґрунтовані відповіді на поставлені перед нею питання.

У виконанні цього завдання велике значення має згуртованість самої комісії судових експертів. З психологічної погляду згуртованість – це такий стан групи, що характеризує її як єдність, обумовлене свідомістю спільності цілей і завдань, дружніми відносинами, колективним видом діяльності.

Однак згуртованість судових експертів, які входять до комісії, аж ніяк не означає, що кожен з них повинен мати однакову з іншими членами комісії думку з питань, що досліджуються (внутрішньогруповий конформізм). Згуртованість у цьому виді діяльності передбачає незалежність думки кожного з судових експертів і полягає у спільності їхніх поглядів, і навіть методик, застосовуваних у процесі дослідження, в умінні вислухати, обміркувати і зважати на думку кожного з експертів, що входять до комісії.

Успішна робота комісії залежить від активності судових експертів, узгодженості проведених ними досліджень та однозначного трактування їх результатів.

Таким чином, в основі вирішення поставлених перед комісією судових експертів питань має лежати інтелектуальна діяльність експертів, яка

ґрунтується на взаємній координації, а саме рішення – бути результатом їхнього колективного групового мислення.

Діяльність комісії судових експертів як особливий вид малої соціальної групи характеризується такими особливостями:

- колективністю дій експертів;
- дослідницьким характером їх дій;
- безпосереднім спілкуванням між експертами – членами групи.

Результатом роботи комісії судових експертів може бути як колективне вирішення поставлених питань (що найбільш бажано), так і індивідуальне вирішення одного чи кількох із цих питань кожним із експертів, які входять до комісії.

Велике значення для успішної роботи комісії судових експертів має психологічний клімат, у якому відбувається її діяльність. Його створюють такі психологічні чинники, створені задля успішне виконання поставленої перед комісією завдання:

- 1) цілеспрямованість її діяльності;
- 2) колективна впевненість у можливості успішного вирішення поставлених перед нею питань;
- 3) участь усіх експертів комісії у творчому пошуку правильного рішення;
- 4) високий рівень інтегративної діяльності комісії, що визначається частотою збігу думок її експертів щодо видів необхідних досліджень, методики їх проведення та оцінки результатів.

Формуванню сприятливої психологічної атмосфери сприяє і спільне обговорення експертами комісії плану виробництва експертизи, результатів проведених досліджень та висновків.

Виробництво судової експертизи комісією фахівців має низку переваг. Колективне сприйняття, досвід та знання дають можливість найбільш об'єктивно, всебічно та повно провести необхідні дослідження об'єктів експертизи та шляхом спільного обговорення їх результатів дійти колективної думки. Колегіальність обговорення та вирішення певного завдання полегшує

здійснення пізнавальної діяльності та забезпечує підвищення активності сприйняття та ефективності мислення, що беруть участь у такому рішенні експертів, що має особливо велике значення при провадженні судових експертиз.

Слід зазначити, що вірогідність правильного колективного вирішення завдань, що особливо вимагають творчого підходу (саме до таких відносяться завдання, які вирішуються судовими експертами), вища за вірогідність правильного вирішення тих завдань будь-яким окремим експертом тієї ж групи. У процесі творчого розв'язання задачі група допускає зазвичай менше помилок, ніж окремий експерт, хоча часу на вирішення завдання групою, зазвичай, потрібно більше, ніж на вирішення її одним експертом.

До переваг комісійних експертиз слід віднести:

- ✓ наявність більшого обсягу інформації (зокрема, спеціальних знань та досвіду), необхідної для правильного та об'єктивного вирішення поставлених питань;

- ✓ висунення більшої кількості експертних версій і більш ретельна їх перевірка;

- ✓ спільне обговорення результатів досліджень, тобто. дискусія, що є потужним фактором активізації розумової діяльності кожного фахівця, що входить до комісії.

У роботі комісії є й проблеми психологічного характеру, пов'язані, з одного боку, з проблемою психологічної сумісності її експертів, з другого – про те, що думка деяких із них може сформуватися над результаті внутрішнього переконання, а під впливом таких чинників, як конформізм чи підвищена навіюваність деяких із її експертів. Для усунення цих негативних обставин потрібно, щоб у комісії між експертами склалися такі відносини, які зводили б зазначені можливості до мінімуму.

Як зазначалося вище, керівник комісії не користується будь-якими перевагами перед іншими експертами – членами комісії, а лише здійснює координацію їхньої діяльності. Тому основна роль створенні нормальних психологічних умов роботи комісії належить її неформальному лідеру. Їм може

виявитися як керівник комісії, так і будь-який інший її учасник, який користується експертами комісії в силу своїх знань, досвіду чи організаторських здібностей найбільшим авторитетом. Наявність такого лідера дає, зокрема, можливість швидко і без гострих конфліктів залагоджувати розбіжності непринципового характеру, що виникли між експертами комісії, створювати і підтримувати належну творчу обстановку в роботі тощо.

Однак успішне виконання лідерами комісії його керівної ролі можливе лише в тому випадку, якщо під час створення комісії враховано вимогу про психологічну сумісність її експертів. Психологічна сумісність передбачає такий рівень психологічної налаштованості, таке поєднання характерів і темпераментів, у якому забезпечується найефективніше здійснення їхньої спільної діяльності. Для учасників комісії експертів психологічна сумісність означає їхню здатність успішно спільно вирішувати поставлені перед ними питання, засновану на гармонійному поєднанні психічних якостей кожного з них.

До поняття сумісності можемо віднести:

- ❖ взаєморозуміння, при якому кожен із експертів групи досить добре знає та схвалює особисті якості своїх партнерів;
- ❖ наявність позитивних емоційних установок, що передбачають взаємну симпатію між експертами групи;
- ❖ спільність інтересів та потреб, що входять до цієї групи фахівців;
- ❖ подібність динамічної спрямованості та психофізіологічних реакцій при спільній діяльності.

Таким чином, психологічна сумісність експертів комісійної експертизи – це таке ефективне поєднання індивідумів, яке дає максимально можливий результат за умов з мінімальними енергетичними витратами взаємодії експертів групи.

Можемо позначити такі види психологічної сумісності:

- сенсомоторна сумісність, що передбачає певну подібність сприйняття в експертів групи;

➤ соціально-психологічна сумісність, яка визначається оптимальним поєднанням лінії поведінки експертів у групі, а також спільністю їх соціальних установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та ставлення до роботи.

У випадках спільної діяльності експертів, характерологічні особливості яких дратують один одного, створюється атмосфера нервозності, напруженості, яка негативно впливає на ефективність їхньої спільної роботи, і, навпаки, вдалий підбір експертів, риси характеру і темперамент яких доповнюють один одного, забезпечує належний мікроклімат та успішність виконання поставленої перед груп.

Як зазначалося, одним із факторів, що несприятливо відбиваються на роботі комісії експертів, є конформізм окремих її експертів. У психологічному плані конформізм сприймається як підпорядкування індивіда груповим стандартом і вимогам, причому може бути як усвідомленим, і неусвідомленим, коли обличчя підпорядковується думці колективу через відсутність у нього власного судження [4].

Протилежним конформізму психічною якістю є незалежність, самостійність думки особи, яка вона відстоює перед незгодними з нею особами.

При виробництві комісійних експертиз конформізм експертів особливо небезпечний. Справа в тому, що переконання комісії судових експертів має одночасно відображати внутрішнє переконання кожного експерта, який до неї входить. У тому ж випадку, коли хтось із членів комісії приєднується до думки інших її учасників, не бажаючи сперечатися з ними, колективний висновок не відповідає основному, що висувається до нього вимоги, бо не висловлює внутрішнього переконання всіх експертів, що склали і підписали його.

Не меншу небезпеку для успішної діяльності комісії судових експертів представляє і підвищена навіюваність окремих її експертів, завдяки якій вони некритично сприймають думку, висловлене іншими її членами, як свою власну, не через переконаність у його правильності, а через авторитет члена комісії, який висловив цю думку.

Особливо часто такої навіюваності схильні до включених до комісії молодих і недостатньо досвідчених експертів. Відсутність у них належного досвіду та глибоких знань нерідко призводить до того, що такі експерти без належного аналізу та критичного ставлення сприймають як свою власну точку зору, висловлену більш досвідченим та авторитетним членом чи членами комісії. У ряді випадків підвищена навіюваність спостерігається і в експертів із досвідом.

Це, з одного боку, пояснюється тим. Що з віком у людини знижується критичність сприйняття та мислення, а з іншого, тим, що через професійну деформацію у таких експертів іноді відсутня власна думка, і вони приєднуються до думки більшості членів комісії.

Водночас від навіювання необхідно відрізнити переконання, коли за наявності розбіжності у думках досвідченіший фахівець доводить свою правоту, ґрунтуючись на даних науки, фахівцем якої він є, або на даних логічного порядку.

Переконання на відміну навіюванню надає, передусім, впливає на інтелект переконуваної особи, тоді як навіювання ґрунтується на вірі в авторитет. Така віра в авторитет найбільш шанованого експерта комісії може перетворити інших експертів – учасників комісії на безініціативних виконавців, які не завжди з судами, що критично оцінюють, і не в змозі протиставити їм свої власні. І, навпаки, якщо найавторитетніший і знаючий експерт комісії впливає інших її експертів шляхом переконання, він домагається активного свідомого ставлення до своїх міркувань, які, будучи визнані правильними, стають переконанням всієї комісії загалом.

Структура системи формування колективного переконання комісії судових експертів, хоча принципово і не відрізняється від структури формування переконання одного експерта, все ж таки має свої особливості.

Насамперед колективне переконання комісії судових експертів складається як результат їхнього взаємного спілкування, і його не можна, тому розглядати як просту суму думок осіб, які складають цю комісію. Колективне переконання – це складна динамічна сукупність індивідуальних думок, своєрідний сплав.

Процес формування колективного переконання та прийняття на його основі рішень з поставлених питань багато в чому залежить від кваліфікації та досвіду членів експертної комісії.

У ряді випадків ще в процесі експертного дослідження в експертів комісії виникає загальна думка, яка базується на результатах дослідження об'єктів судової експертизи. У цих випадках експерти набувають однакові за обсягом та змістом знання про об'єкт дослідження. Внаслідок об'єктивного характеру таких знань у всього складу комісії формуються однакові висновки про результати дослідження. Таким чином, колективне переконання комісії фактично вже склалося, хоча воно ще не сформульоване.

Крім того, спілкування між членами комісії, їх дискусія про результати дослідження також здатні сформувати єдине колективне переконання та усунути окремі розбіжності між учасниками комісії. Таке колективне обговорення особливо важливе у випадках, коли думки експертів про результати дослідження не збігаються. Його метою є глибокий аналіз таких результатів і впливають з них висновків для того, щоб на його основі дійти єдиного висновку.

Можливість дати висновок окремо, якщо хтось із учасників комісії не згоден з думкою інших експертів – членів цієї комісії, відмінність її від суддівської колегії, у якій у разі розбіжності у думках рішення приймається з більшості голосів, а незгодний із нею член судової колегії вправі докласти до вироку (рішенню) свою особливу думку.

Висновки.

Таким чином, висновки комісії експертів, засновані на їхньому внутрішньому переконанні, як правильно, формуються в результаті спільного обговорення проведених досліджень. У разі особисте переконання кожного експерта стає передумовою на формування колективного переконання комісії, знаходить свій відбиток у її висновку.

Колективне переконання комісії судових експертів як продукт спілкування її членів є одним із компонентів групової свідомості. Воно формується колективними зусиллями всіх експертів, на основі знань та особистого досвіду

кожного з них, а, будучи вже сформованим, свідчить про відсутність у свідомості експертів будь-яких сумнівів щодо правильності вирішених комісією питань.

При формуванні колективного переконання можливі такі:

1. експерт – член комісії відстоює переконання, що склалися в нього через те, що думка членів комісії, які прийшли до іншого висновку, для нього неавторитетна;

2. експерт відстоює переконання, що склалося в нього, хоча думка інших членів комісії для нього авторитетна, але він вважає, що вони повинні довести йому, що він неправий;

3. експерт підпорядковується думці комісії, вважаючи інших її членів досвідченішими і знаючими, побоюючись виявити свою некомпетентність, хоча внутрішньо не згоден з думкою більшості членів комісії;

4. експерт приєднується до думки інших членів комісії з бажання уникнути ускладнень та конфліктних ситуацій, але особистої думки щодо цього питання у нього не сформувалося;

5. експерт не лише приймає, а й вважає істинною думку інших членів комісії, яка повністю збігається з її індивідуальним переконанням.

Саме в цьому випадку повністю досягається мета, з якою було організовано комісію експертів. Її висновок відбиває колективне переконання низки фахівців, і його достовірність значно висока.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: за станом на 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 17.07.2025).

2. Цивільний процесуальний кодекс України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.07.2025).

3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України

від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями) URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 17.07.2025).

4. Євсюков О. Ф. Психологія : навч. посіб. Харків, 2020. 256 с.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the joint activities of the commission of forensic experts in the process of their execution of forensic expert research. The specificity of the activities of the commission of experts from a psychological point of view related to the administration of justice is emphasized. In the specified activities of forensic experts, its main features are highlighted.*

Key words: *forensic expert, commission expertise, joint activities, research, features.*